

*Мироненко Т. Є.,
кандидат юридичних наук, старший радник юстиції,
директор Інституту підготовки кадрів
Національної академії прокуратури України*

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОКУРОРСЬКИЙ НАГЛЯД ЗА ДОДЕРЖАННЯМ ЗАКОНІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ У КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВАХ

Анотація. Стаття присвячена комплексному вивченню сукупності повноважень національних органів прокуратури щодо здійснення нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також застосування інших заходів примусового характеру, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян. Проаналізовано загальні та спеціальні правові норми, що регламентують прокурорський нагляд.

Ключові слова: вирок, судові рішення, нагляд прокуратури, обмеження волі, органи прокуратури, реформа кримінальної юстиції.

Постановка проблеми. Актуальність теми статті зумовлена тим, що, по-перше, Україна знаходиться на шляху чергового зближення з Європейським Союзом, сприяти чому може гармонізація національного законодавства з європейським правом та вдосконалення статусу й повноважень правоохоронних органів у відповідності до європейських стандартів. По-друге, сьогодні Україна перебуває в умовах складного політичного та соціально-економічного розвитку, коли певні кризові явища, зокрема зумовлені російською агресією, охопили всі сфери суспільно-державного життя, загрозливих масштабів набула злочинність. Державна протидія злочинності проявляється у захисті громадян від злочинних посягань, забезпеченні можливості реалізації їхніх прав, свобод та законних інтересів, особливо коли на вказані об'єкти протиправно посягає державний орган, що має повноваження обмежувати людину в її правах і свободах, однак із дотриманням вимог чинних законів України. Незважаючи на те, що роль прокуратури у здійсненні нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, є, безумовно, особливо важливою у рамках забезпечення прав і свобод громадян, свобода яких перебуває у найбільш вразливому стані, зазначений напрям діяльності прокуратури сьогодні є в недостатній мірі дослідженим у теоретичному аспекті, оскільки у наявних відповідних дослідженнях не враховуються останні зміни в законодавстві, що були прийняті в 2016 році, якими було уточнено здійснення прокурорами цієї функції. Стаття має виправити вказану проблему та сформулювати підґрунтя для подальшого вивчення такої функції органів прокуратури в Україні.

Метою статті є правовий аналіз природи та обсягу прокурорських прав і обов'язків у результаті здійснення національною прокуратурою нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, враховуючи останні зміни в законодавстві про прокуратуру, що були внесені в 2016 році.

Сприятиме досягненню поставленої мети у процесі наукового пошуку звернення до суміжних галузей права, аналіз точок зору фахівців та вчених-адміністративістів із цього питання, вивчення положень чинних нормативно-правових актів, якими врегульовують діяльність органів прокуратури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зміцнення в Україні режиму законності та правопорядку необхідне для утвердження демократії та створення правової держави, чого особливо важко досягти в умовах тимчасової окупації АР Крим та діяльності злочинних груп у Донецькій та Луганській областях України. Не викликає сумнівів, що становлення та розвиток демократичної, соціальної, правової держави в Україні прямо пов'язані із забезпеченням прав і свобод людини та громадянина, а також відповідної діяльності державних органів щодо створення сприятливих умов для їх реалізації. Саме таким органом, на який покладено завдання здійснення нагляду за додержанням та правильним застосуванням законів в Україні в окремих напрямках державної політики, є прокуратура.

Повноваження національних органів прокуратури щодо здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, визначаються Законом України «Про прокуратуру» від 14 жовтня 2014 р. № 1697-VII [1], кримінальним процесуальним законодавством, актами відомчого характеру Генерального прокурора України. Однак найбільш комплексно питання зазначеного нагляду врегульовуються Наказом Генеральної прокуратури України «Про організацію діяльності прокурорів з нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» від 20 квітня 2016 р. № 161 [2], яким зазначається, що за цим напрямом нагляд здійснюють також у межах компетенції структурні підрозділи Генеральної прокуратури України з питань нагляду у кримінальному провадженні, захисту прав і свобод дітей (ювенальної юстиції), Головна військова прокуратура, військові прокуратури регіонів, а також структурні підрозділи регіональних прокуратур з питань захисту прав і свобод дітей (ювенальної юстиції). При цьому вказаний наказ не містить вимоги, яку містив попередній наказ ГПУ «Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян» № 7гн від 12 квітня 2013 р. [3], відповідно до якої такий нагляд за можливості повинні здійснювати лише найбільш досвідчені працівники прокуратури, що виправдовувалось складною специфікою такого нагляду.

Основними завданнями діяльності прокуратури у цьому напрямі є забезпечення нагляду за додержанням: 1) прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави під час виконання покарань та інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи, відповідно до законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана українським парламентом; 2) законодавства щодо запобігання катуванням чи нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню із затриманими, взятими під варту та засудженими; 3) визначених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання затриманих осіб, а також осіб, до яких застосовано запобіжні заходи (тримання під вартою; поміщення до психіатричного закладу); 4) встановлених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання осіб, до яких застосовано інші заходи примусового характеру; 5) визначених законодавством вимог режиму, порядку та умов тримання, а також відбування покарань засудженими; 6) законодавства під час виконання покарань, не пов'язаних із позбавленням волі; 7) законодавства під час здійснення оперативно-розшукової діяльності відповідними оперативними підрозділами під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян; 8) законодавства при застосуванні заходів впливу за адміністративні правопорушення.

Для досягнення ефективних результатів у пріоритетних та другорядних напрямках реалізації такого прокурорського нагляду в положеннях Наказу ГПУ від 20 квітня 2016 р. № 161 уточнюються та розподіляються повноваження щодо здійснення нагляду відповідно до рівнів.

1. Генеральна прокуратура України, регіональні, місцеві та військові прокуратури мають забезпечувати: а) нагляд за додержанням законів уповноваженими органами та суб'єктами під час виконання додаткових кримінальних покарань у вигляді конфіскації майна або штрафу, а також спеціальної конфіскації як іншого заходу кримінально-правового характеру, крім випадків, коли особа не підлягає кримінальній відповідальності у зв'язку з недосягненням віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; б) нагляд за додержанням законів уповноваженими органами та суб'єктами під час доставляння, адміністративного затримання та тримання осіб, складання стосовно них протоколів про адміністративні правопорушення, застосування в адміністративному порядку інших заходів, пов'язаних із обмеженням особистої свободи громадян, та накладення адміністративних стягнень у вигляді адміністративного арешту, виправних або громадських робіт, а також примусового повернення і видворення за межі України іноземців та осіб без громадянства; в) співпрацю із представниками Уповноваженого ВРУ з прав людини, органів державної влади, державних органів та установ, громадських і правозахисних організацій, засобів масової інформації, за необхідності життєвої організаційних заходів, спрямованих на проведення спільних перевірок, а також висвітлення у встановленому порядку результатів проведеної роботи;

2. Керівники місцевих прокуратур, їхні перші заступники та заступники у межах компетенції повинні забезпечувати: а) участь прокурорів: у справах про адміністративні правопорушення у випадках, передбачених законами України, у тому числі щодо правопорушень, вчинених на території об'єктів нагляду; під час вирішенні питань, пов'язаних із виконанням вироку, у тому числі умовно-достроковим звільненням від відбу-

вання покарання, заміною невідбутої частини покарання більш м'яким і звільненням від покарання за хворобою; під час розгляду питань про продовження, зміну чи припинення застосування примусових заходів медичного характеру; б) ефективне та своєчасне реагування на незаконні судові рішення відповідно до чинного законодавства; в) здійснення нагляду за додержанням законів під час виконання кримінального покарання у виді штрафу як основного покарання в порядку, встановленому ст. 539 КПК України [4]; г) подання до суду позовів (заяв); д) реалізацію інших визначених законодавством повноважень.

Окрім цього, зазначеним вище наказом ГПУ на прокурорів також покладається обов'язок забезпечувати нагляд шляхом проведення регулярних перевірок, які мають здійснюватися самостійно або із залученням у встановленому порядку необхідних спеціалістів (комплексні перевірки), а також за зверненнями, іншими повідомленнями, у тому числі у засобах масової інформації, мережі Інтернет або які надійшли на телефони «гарячої лінії», щодо захисту прав в'язнів, за матеріалами органів державного нагляду (контролю) або з власної ініціативи за наявності даних про порушення закону. При цьому під час проведення перевірок прокурорам усіх рівнів необхідно опитувати осіб, вимагати від посадових чи службових осіб надання пояснень щодо порушень; перевіряти законність наказів, розпоряджень, інших актів відповідних органів і установ та в разі невідповідності законодавству вимагати від посадових чи службових осіб їх скасування та усунення порушень закону, до яких вони призвели, а також скасовувати незаконні акти індивідуальної дії; вживати заходів щодо усунення порушень закону, причин і умов, що їм сприяли, притягнення до відповідальності винних посадових чи службових осіб (у тому числі за письмовою вказівкою), оскаржувати їх рішення, дії чи бездіяльність; здійснювати інші передбачені законодавством дії.

У результаті проведення таких перевірок прокурори всіх рівнів мають: негайно звільнити особу, яка незаконно (за відсутності відповідного судового рішення, рішення адміністративного органу або іншого передбаченого законом документа чи після закінчення передбаченого законом або таким рішенням строку) перебуває у місці тримання затриманих, попереднього ув'язнення, обмеження чи позбавлення волі, установі для виконання заходів примусового характеру, інших місцях, до яких доставлено осіб для складення протоколу про адміністративне правопорушення чи в яких особи примусово тримаються згідно із судовим рішенням або рішенням адміністративного органу; у разі встановлення ознак адміністративного чи кримінального правопорушення здійснювати передбачені законом дії щодо порушення відповідного провадження; оскаржувати постанови про накладення адміністративних стягнень, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян, з підстав та у випадках, передбачених законодавством; у разі виявлення під час перевірок порушень закону у справах про адміністративні правопорушення, за якими судами першої інстанції не прийнято рішень, упродовж доби з моменту виявлення порушень інформувати про результати перевірок відповідні суди, у провадженні яких перебувають такі справи; вносити документи реагування, надсилати запити та доручення органам державної влади, місцевого самоврядування та державним органам, на які їх повноваження не поширюються, винятково через прокуратури вищого рівня.

Можна дійти висновку, що лише дотримуючись вимог зазначеного наказу ГПУ від 20 квітня 2016 р. № 161, повноважні прокурори можуть ефективно й оптимально здійснюва-

ти нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян. При цьому ефективність та оптимальність такого нагляду буде визначатися спеціальними критеріями оцінки такої прокурорської наглядової діяльності, якими є забезпечення об'єктивного, своєчасного та повного вжиття заходів щодо усунення порушень Конституції та законів України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана національним парламентом; поновлення прав і свобод людини, загальних інтересів суспільства та держави; відшкодування завданої шкоди, притягнення винних до встановленої законом відповідальності.

Висновки. Отже, підводячи підсумок викладеному, зауважимо, що прокурорський нагляд за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, що пов'язані з обмеженням особистої свободи громадян, повинен безпосередньо виконуватись (головним чином, шляхом здійснення відповідних перевірок та проведення особистого прийому осіб, які перебувають у піднаглядних установах) прокурорами, результати діяльності яких у цьому напрямі визначаються за такими критеріями: у піднаглядних органах та установах реально забезпечений відповідний стан законності; задля усунення порушень законів, причин та умов, що їм сприяли, було в повному обсязі вжито заходів реагування; порушені конституційні права та свободи людини було поновлено; шкода, що була завдана, відшкодована потерпілому; умови тримання осіб у місцях та установах застосування заходів примусового характеру, попереднього ув'язнення та виконання покарань приведені у відповідність до чинного законодавства, міжнародних норм і стандартів, що діють на території України.

Література:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. // Відом. Верх. Ради України. – 2015. – № 2–3. – Ст. 12.
2. Про організацію діяльності прокурорів з нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних справах,

а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: Наказ ГПУ від 20.04.2016 р. № 161. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua>

3. Про організацію прокурорського нагляду за додержанням законів під час виконання судових рішень у кримінальних провадженнях, а також під час застосування інших заходів примусового характеру, пов'язаних з обмеженням особистої свободи громадян: Наказ ГПУ від 12.04.2013 р. № 7гн. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.gp.gov.ua/> [втрат. чин.].
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. // Відом. Верх. Ради України. – 2015. – № 9–10, № 11–12, № 13. – Ст. 88.

Мироненко Т. Е. К вопросу о прокурорском надзоре за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным делам

Статья посвящена комплексному изучению совокупности полномочий национальных органов по осуществлению надзора за соблюдением законов при исполнении судебных решений по уголовным производствам, а также применению других мер принудительного характера, связанных с ограничением личной свободы граждан. Проанализированы общие и специальные правовые нормы, регламентирующие прокурорский надзор.

Ключевые слова: приговор, судебное решение, надзор прокуратуры, ограничение свободы, органы прокуратуры, реформа уголовной юстиции.

Mironenko T. On the supervision of the observance of laws in the execution of judicial decisions in criminal matters

This article is devoted to studying the complex set of national prosecution authority to oversee the observance of laws in the execution of judgments in criminal proceedings, and the application of other measures of coercion related to the restraint of personal liberty of citizens. The common and special law governing the prosecution authority in this regard.

Key words: verdict, judgment, oversight prosecutors, confinement, prosecutors, criminal justice reform.